

Archeologienota: De geplande werken aan de Nachtegaalstraat te Ottenburg

Annelies De Raymaeker

Tienen, 2024
Studiebureau Archeologie bv

Colofon

Archeologienota: De geplande werken aan de Nachtegaalstraat te Ottenburg

Projectleiding:	Annelies De Raymaeker & Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker
Auteurs:	Annelies De Raymaeker
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bv (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bv mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bv
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2024, Studiebureau Archeologie bv

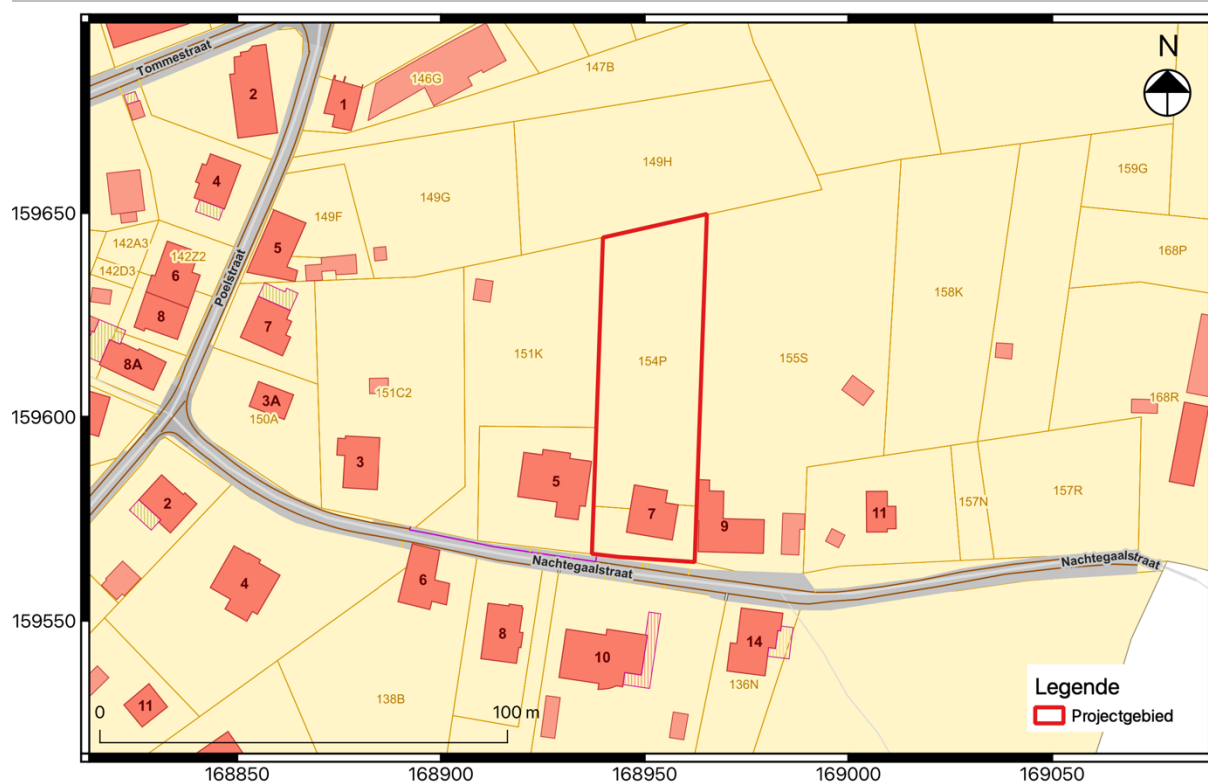
Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek	p. 2
1.1 Beschrijvend gedeelte	p. 2
1.1.1 Administratieve gegevens	p. 2
1.1.2 Archeologische voorkennis	p. 4
1.1.3 Onderzoeksopdracht	p. 5
1.1.4 Beschrijving van de geplande werken	p. 7
1.1.5 Werkwijze	p. 10
1.2 Assessmentrapport	p. 12
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied	p. 12
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied	p. 16
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied	p. 22
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 24
1.2.5 Synthese	p. 24
Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen	p. 26
2.1 Administratieve gegevens	p. 26
2.2 Gemotiveerd advies	p. 28
2.3 Programma van maatregelen voor een opgraving in de vorm van een werfbegeleiding	p. 30
2.3.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen	p. 30
2.3.2 Onderzoeksstrategie, methode en technieken	p. 30
2.3.3 Context gebonden bepalingen	p. 31
2.3.4 Criteria bij het niet uitvoeren van bepaalde onderzoekshandelingen	p. 32
2.3.5 Kostenraming van de opgraving	p. 32
2.3.6 Noodzakelijke competenties van het opgravingsteam	p. 33
2.3.7 Risicofactoren bij het uitvoeren van het onderzoek	p. 33
2.3.8 Conservatie en langdurige bewaring van het archeologisch ensemble	p. 33
2.3.9 Bewaring van het archeologisch ensemble	p. 34
Bibliografie	p.35

Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2024 C 18
Aanleiding:	De opgemaakte archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunning (stedenbouwkundige handelingen) met in totaal een kadastraal oppervlakte van ca. 2.064 m ² . Aangezien het terrein gelegen is op de beschermde archeologische site van Ottenburg is een archeologienota noodzakelijk (Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker OE/ERK/2016/00148 Studiebureau Archeologie bv OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie:	Ottenburg, Nachtegaalstraat 7 (fig. 1.1 en 1.2) Bounding box: punt 1: x = 168 937, y = 159 564 punt 2: x = 168 965, y = 159 650 Huldenberg, afd. 5, sectie C , perceel 154H en 154P (fig. 1.3)
Relevante termen:	Bureauonderzoek, buitengebied, beschermde archeologische site, Tomme, enclosure, Neolithicum
Bebouwde zones:	Op het terrein is momenteel een ééngezinswoning aanwezig.

2.2 Gemotiveerd advies

Op basis van het bureauonderzoek werd aangetoond dat er zich binnen het projectgebied aan de Nachtegaalstraat te Ottenburg zeer waarschijnlijk interessante archeologische waarden kunnen bevinden. Het projectgebied situeert zich in het zuidwesten van de beschermde archeologische site van de *Middenneolithische site Ottenburg* (CAI ID 1757; fig. 1.4)¹⁵, tevens ook gewaardeerd als vastgestelde archeologische zone. Deze zone omvat één van de drie gekende middenneolithische *enclosure* sites in Vlaanderen. Het afgebakend areaal van de archeologische zone behelst de begrenzing van een uitloper van het Brabants plateau. De beschermde zone komt overeen met de 70 m hoogtelijnen in het noorden en in het oosten, de gewestgrens in het zuiden en de Waverstraat, de Tekkerstraat en de Loswegstraat in het westen. Binnen deze zone kunnen twee elementen onderscheidde worden met enerzijds de aanwezigheid van het heuvellichaam *de Tomme*, beschouwd als één van de meest imposante prehistorische monumenten van Vlaanderen, en een concentratie lithische artefacten in de zuidwestelijke hoek van het plateau.

De Tomme, gelegen net ten noorden van het projectgebied, is ongeveer 140 m lang en 3,5 tot 4 m hoog. Dit heuvellichaam is tot nu toe nog nooit archeologisch onderzocht. Er wordt veelal een vergelijking gemaakt met de *long barrows*, funeraire structuren uit de eerste fase van het neolithicum die in Engeland (vanaf ca. 3800 v.C.) werden aangetroffen. In het Krakelbos (Waals gewest) wijzen de aanwezigheid van een gracht en een wal mogelijk op een functie als *enclosure*. In 1874 wordt *de Tomme* beschermd als landschap. In 2013 voerde de K.U. Leuven een opgraving uit ter hoogte van de Tomme. Dit onderzoek bevestigde de neolithische ouderdom van de structuur (rapport nog in voorbereiding)¹⁶.

De geplande werken houden de nieuwbouw van een woning in. Hierbij wordt een deel van de huidige woning gesloopt. De bestaande kelder blijft behouden. Rondom de nieuwe woning wordt verharding aangelegd en er worden nieuwe leidingen en putten voorzien. Een groot deel van de geplande werken valt binnen de footprint van de huidige bebouwing en verharding (fig. 2.3). Er is echter een zone ten noorden en ten westen waar een uitbreiding gepland is ten opzichte van de huidige bestaande bebouwing. Op fig. 2.3 is deze nieuw te verstoren zone weergegeven als de zone waar de arcering naast de grijze vlakken komt. Hier worden bodemingrepen gepland in ongeroerde grond. Gezien het hoge archeologisch potentieel dienen deze werken zeker te worden begeleid. Daarenboven kan ook potentieel worden gezien in de zone waar verharding zal worden verwijderd. Ook dit dient te worden begeleid. De totale te begeleiden zone bedraagt een oppervlakte van ca. 230 m² (fig. 2.4). Gezien het hoog archeologisch potentieel dienen deze werken gepaard te gaan met archeologisch onderzoek. Kosten-batengewijs is een begeleiding van de geplande werken de meest gewenste onderzoeksmethode.

¹⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/126>;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/301314>.

¹⁶ Vanmontfort 2014.

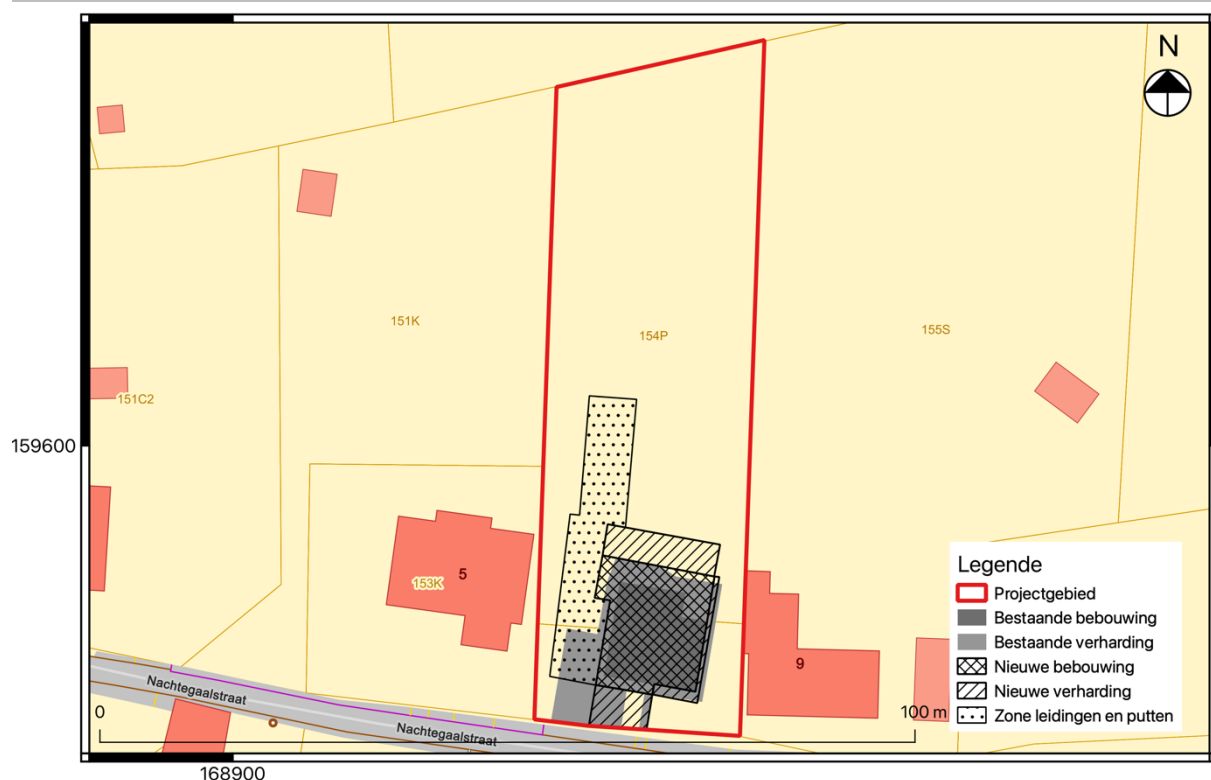

Fig. 2.3: Syntheseplan van de bestaande (grijs) en geplande (arceringen) situatie.

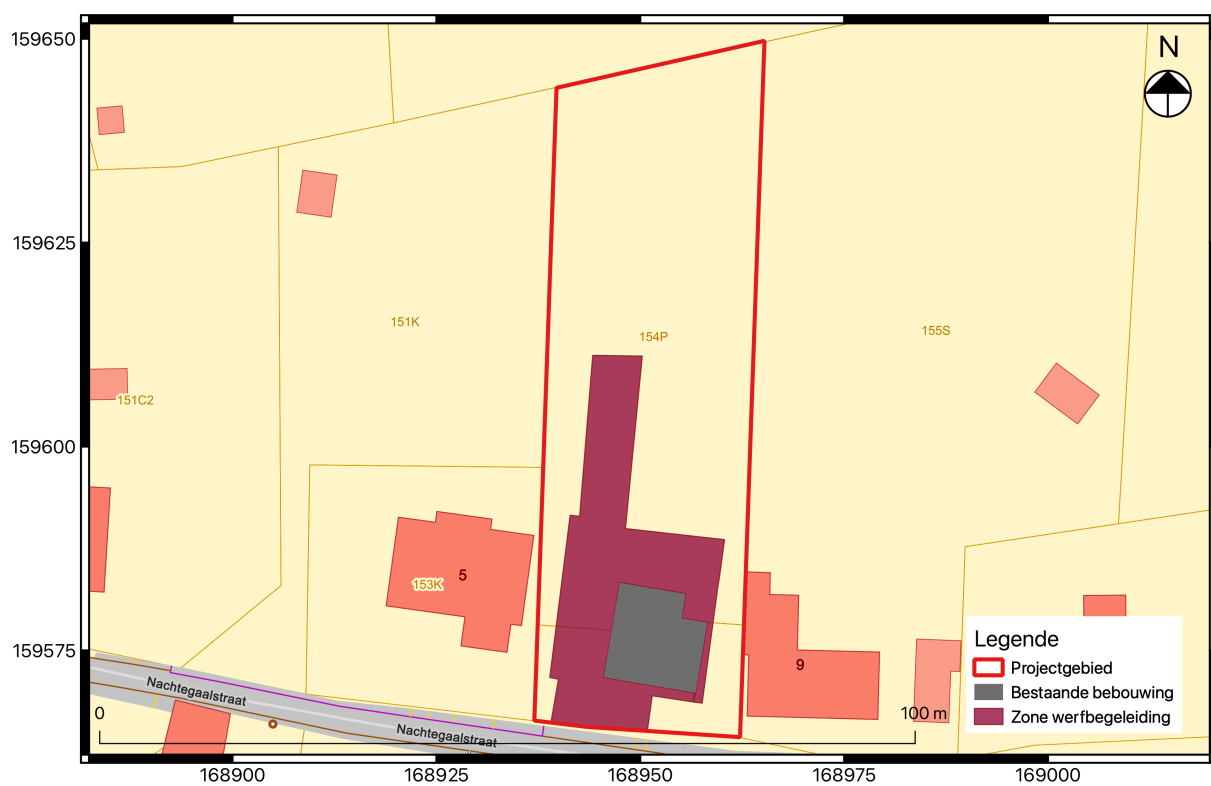

Fig. 2.4: Advieskaart verder onderzoek.

2.3 Programma van maatregelen voor een opgraving in de vorm van een werfbegeleiding

2.3.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

De doelstelling van een werfbegeleiding is het archeologisch bodemarchief maximaal te registreren en te onderzoeken, daar waar een volwaardige archeologische opgraving niet mogelijk of opportuun is. De werfbegeleiding is een bijzondere vorm van de archeologische opgraving waardoor deze onderworpen is aan dezelfde decretale bepalingen als de opgraving.

De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op nederzettingssporen vanaf het neolithicum tot en met de nieuwe tijd. Indien archeologische sporen uit andere periodes aanwezig blijken te zijn, verdienen deze dezelfde aandacht. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering, spreiding en ruimtelijke samenhang en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Zijn er verschillende periodes te herkennen binnen het sporenbestand en zo ja, welke?
- In welke mate komen de opgravingsresultaten overeen met de gegevens uit het bureauonderzoek?
- Zijn er aanwijzingen voor specifieke activiteiten op deze locatie? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten? Wat is de conserveringsgraad en de vondstdichtheid?
- Wat kan er op basis van het organisch en anorganisch vondstmateriaal gezegd worden over de datering van de site en/of de functie ervan?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de bewoningsontwikkeling van Genk?

Tijdens het onderzoek dient voldoende informatie gegenereerd te worden om alle onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Alle vondsten en artefacten worden in die mate verpakt en geconserveerd om een dergelijke bewaring te garanderen.

Het programma van maatregelen werd opgemaakt op basis van de resultaten van het bureauonderzoek. Alle ingezamelde gegevens werden geïnterpreteerd om tot een inschatting te komen van de aanwezige archeologische waarden binnen de grenzen van het projectgebied. Het interpreteren van deze waarden kan echter niet met 100% zekerheid gebeuren, aangezien er geen archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem is uitgevoerd. Mogelijk zijn hierdoor enkele onderzoeksvragen niet van toepassing en kunnen deze bijgevolg niet beantwoord worden.

2.3.2 Onderzoeksstrategie, methode en technieken

In de zone van de geplande werken die uitgevoerd worden buiten de footprint van de bestaande bebouwing en verharding (ca. 230 m²) wordt een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving geadviseerd, volledig uitgevoerd conform de bepalingen in de Code van Goede Praktijk. Meer specifiek wordt een werfbegeleiding geadviseerd. Een werfbegeleiding is een bijzondere vorm van de archeologische opgraving. Deze opgravingsmethode is kosten-baten het meest wenselijk omdat het slechts om een kleine oppervlakte gaat. Door middel van een werfbegeleiding kan het archeologisch onderzoek onmiddellijk voorafgaan op de geplande werken.

De archeoloog heeft de regie over de werken en bepaalt hoe en tot hoe diep wordt uitgegraven en wanneer het archeologenteam de opgraving verder moet uitvoeren. De opgraving wordt ingepast in de werken. Het volledige archeologisch onderzoek en de bemonstering in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden uitgevoerd overeenkomstig de bepalingen in de Code van Goede Praktijk 4.0.

De graafwerken gebeuren onder toezicht van een archeoloog zodat mogelijke archeologische resten die worden aangetroffen, geregistreerd kunnen worden (fotografisch, inmeten met GPS/RTS, beschrijving, materiaal...). Wanneer het archeologisch vlak geraakt wordt, dienen eventuele archeologische waarden geregistreerd te worden. De putten worden laagsgewijs uitgegraven met een kraan met tandenloze bak. Eventuele archeologische vondsten worden per spoor of laag ingezameld. De nodige maatregelen dienen genomen te worden om overlast door regen en/of grondwater tegen te gaan. Deze maatregelen mogen niet schadelijk zijn voor het bodemarchief.

Er dient voldoende informatie gegenereerd te worden om alle onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Alle vondsten en artefacten worden in die mate verpakt en geconserveerd om een gelijke bewaring te garanderen.

2.3.3 Context gebonden bepalingen

Natte of gesloten contexten

Indien er grachten worden aangetroffen dienen voldoende profielen te worden gemaakt. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Ondiepe grachten worden volledig uitgegraven waarbij eventuele vondsten worden geregistreerd. Bij omvangrijke grachten wordt de vulling onder toezicht van de veldwerkleider machinaal verwijderd. Na het verwijderen van de vulling dient speciale aandacht te worden besteed aan het herkennen en registreren van houten en andere structurele elementen die deel uitmaken van zowel de bouw als de werking van de gracht. Voorts wordt de nodige aandacht besteed aan restanten van bruggen en bouwwerken die aan de gracht grensden. Op zulke plaatsen worden bijkomende monsters genomen voor natuurwetenschappelijk onderzoek.

Bij het aantreffen van waterputten, beerputten, silo's en/of diepe afvalputten wordt bijzondere aandacht besteed aan de monsternamen voor natuurwetenschappelijk en dateringsonderzoek. Bij het couperen van waterputten wordt er zorg gedragen dat de volledige waterput met insteekkuil wordt gecoupeerd, rekening houdend met de veiligheid van het personeel.

Bij alle grote coupes wordt naast het spoor zelf ook de opgravingskuil (de gemaakte kuil tijdens het onderzoek) ingemeten. Deze informatie wordt bezorgd aan de initiatiefnemer. Op deze manier worden eventuele stabiliteitsproblemen vermeden tijdens of na de bouwwerkzaamheden.

Overige contexten

Bij het aantreffen van contexten die niet zijn opgenomen in dit programma van maatregelen kan gekeken worden naar de Code van Goede Praktijk 4.0. Alle handelingen worden uitgevoerd conform de CGP 4.0.

2.3.4 Criteria bij het niet uitvoeren van bepaalde onderzoekshandelingen

Indien bij het veldwerk wordt afgeweken van de voorgestelde methode, op basis van de bekomen inzichten tijdens de uitvoering van het onderzoek, wordt dit beschreven en verantwoord in de rapportering.

2.3.5 Kostenraming van de opgraving

Vooraleer een raming kan gegeven worden met betrekking tot het veldwerk, dient erop gewezen te worden dat deze gebaseerd is op de resultaten van het vooronderzoek. Een grotere of kleinere densiteit van de sporen en de aanwezigheid van speciale sporen (waterputten, graven, potstalwoningen, ...) heeft een invloed op de accuraatheid van deze raming. Er werd gepoogd een ruime schatting te geven waarbij alle getallen in vermoedelijke hoeveelheden worden gegeven.

Voor de volledige selectie wordt uitgegaan van 2 dagen veldwerk met een leidinggevend archeoloog, indien nodig bijgestaan door een assistent-archeoloog. Binnen dit veldwerk wordt ook het zeven van de zeefstalen en het reinigen van de vondsten gerekend. Binnen de kostenraming wordt voorzien in 1 dag consult van specialisten. Hierbij wordt in eerste instantie aan de aanwezigheid van een aardwetenschapper gedacht. Gezien de aard van het project wordt in de kostenraming geen budget voorzien voor grondwerken.

Voor het archeologisch onderzoek wordt voorzien in een totale (geschatte) kostprijs van **€ 8.900**. Voor wat betreft het natuurwetenschappelijk onderzoek wordt ernaar gestreefd dat de kostprijs hiervan niet hoger is dan ca. 20% van de totale kostprijs van het veldwerk en rapportage. Binnen dit project zou dit dan overeenkomen met een maximum van € 1.400. Voor conservatie wordt een stelpost van € 500 voorgesteld.

Vlakdekkend onderzoek (ca. 240 m²)

Type	Aantal	Kostprijs	Type	Aantal	Kostprijs
Veldwerk		€ 3.000	Natuur-wetenschappelijke onderzoeken	20 % van totale kostprijs	€ 1.400
Leidinggevend archeoloog	2 wd VH				
Archeoloog assistent	- 2 wd VH		Conservatie		€ 500
Consult specialisten	1 wd VH				
Topografie	4 u VH				
Assessment	1	€ 1.000			
Verwerking	1	€ 1.000			

Rapportage	1	€ 2.000	Totaal		€ 8.900
-------------------	---	---------	---------------	--	----------------

Fig. Fout! Geen tekst met de opgegeven stijl in het document..1: Tabel met kostenraming.

2.3.6 Noodzakelijke competenties van het opgravingsteam

De aangetroffen site dient te worden opgegraven door een team bestaande uit ervaren veldarcheologen. De leidinggevend archeoloog dient over minstens 240 werkdagen opgravingservaring te beschikken. Gezien de aard van de context dient de leidinggevend archeoloog ervaring te hebben met neolithisch vondstmateriaal en contexten. Hetzelfde geldt voor de archeoloog-assistent, hij/zij dient minstens 120 werkdagen opgravingservaring te hebben. Indien tijdens het veldwerk duidelijk wordt dat binnen het opgravingsteam niet de nodige specialisatie aanwezig is, wordt de hulp van externe specialisten ingeroepen (cfr. consult specialisten in kostenraming). Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen met betrekking tot het landschap van het terrein wordt steeds de (assistent)- aardkundige ingeschakeld. Indien nodig wordt bijkomende expertise gevraagd bij externe specialisten. Er worden geen extra competenties gevraagd bij de veldtechnici.

2.3.7 Risicofactoren bij het uitvoeren van het onderzoek

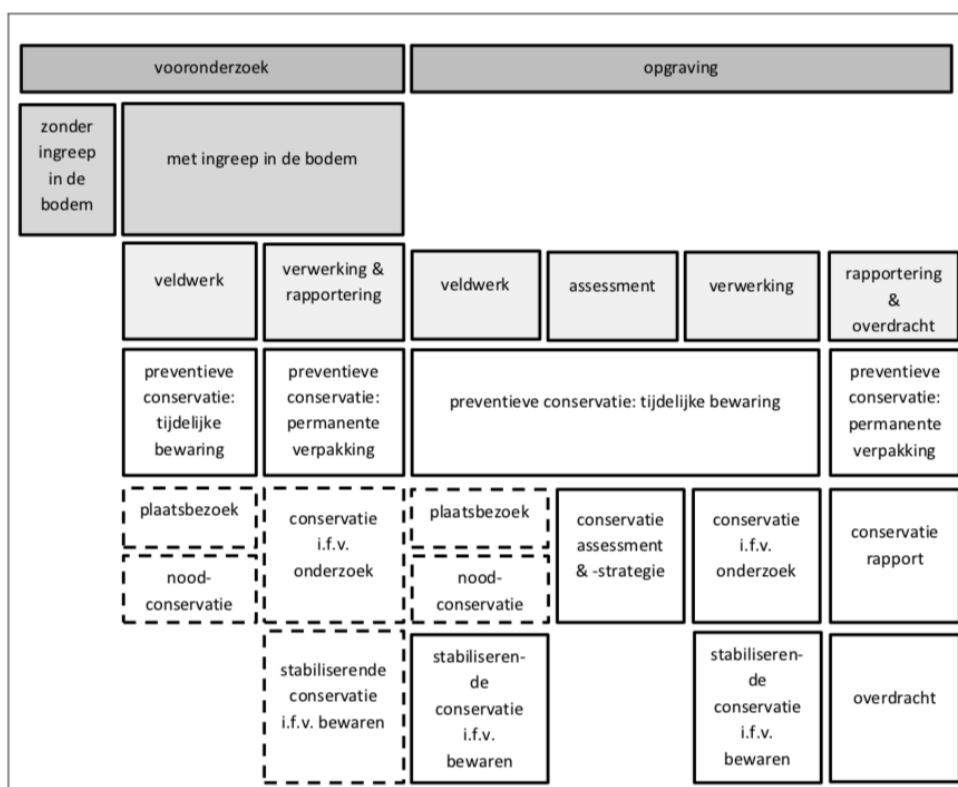
Archeologie is in se een risicovol beroep. Alle mogelijke maatregelen dienen te worden genomen om op een veilige en gezonde manier te kunnen werken.

2.3.8 Conservatie en langdurige bewaring van het archeologisch ensemble

Archeologische conservatie kent verschillende vormen die in alle fases van het archeologisch onderzoek dienen aanwezig te zijn om het onderzoekspotentieel van de opgegraven objecten ten volle te benutten (CGP 24.1). Zo wordt ervoor gezorgd dat alle nodige voorzorgen genomen zijn om de bewaring van een archeologisch artefact te verzekeren van bij het opgraven tot een eventuele verdere conservatiebehandeling. De artefacten worden bewaard in een gecontroleerde en aangepaste omgeving om eventuele degradatieprocessen te vertragen of stoppen. Indien nodig wordt een conservatie in functie van het onderzoek (alle ingrepen die nodig zijn om zoveel mogelijk informatie uit een archeologisch artefact te halen) of een stabiliserende conservatie (de behandeling die nodig is om een artefact stabiel te kunnen bewaren en hanteren) uitgevoerd.

Op basis van het assessment – en in samenspraak met een conservator – wordt een beslissing genomen met betrekking tot welke ingrepen noodzakelijk en nuttig zijn. De conservator coördineert alle aspecten inzake conservatie tijdens het onderzoek. Hij bepaalt welke aspecten van de conservatie kunnen uitgevoerd worden door hem zelf en welke door andere medewerkers, en hoe dit dient te gebeuren.

Ook dient rekening worden gehouden met de vondstassemblage. Indien een groot assemblage van dezelfde artefacten wordt gevonden is het niet in alle gevallen noodzakelijk om alle artefacten te gaan conserveren. In dit geval zal dan een representatief aandeel verder onderzocht en geconserveerd worden.

Fig. 2.5: Plaats van de conservatie binnen het archeologisch traject.¹⁷

2.3.9 Bewaring van het archeologisch ensemble

Al tijdens het vooronderzoek werd duidelijk dat er zich binnen de grenzen van het onderzoeksgebied een archeologische vindplaats met potentieel bevindt. Het is belangrijk dat het archeologisch ensemble ook na het onderzoek toegankelijk blijft voor wetenschappers uit verschillende disciplines.

Het projectgebied is gelegen in de gemeente Ottenburg in de provincie Vlaams-Brabant. Het archeologisch ensemble kan na afloop van het onderzoek gedeponeerd worden in het archeologisch depot van de provincie.

¹⁷ Code van Goede Praktijk: 200.

Bibliografie

DEVILLE T. & S. HOUBRECHTS. 2016. *Rioleringsproject Den Tomme (gem. Huldenberg)*. ArcheoPro, Hasselt.

HEIRBAUT E.N.A. 2018. *Bouw van een zwembad aan de Nachtegaalstraat 10 te Ottenburg*. LARes, Halle-Zoersel.

ROBBERECHTS B. 2021. *Archeologienota Huldenberg Ottenburg Tomme (riolering)*. ArcheoWorks, Leuven.

YPERMAN W. 2017. *Archeologienota light: Het archeologisch bureauonderzoek aan de Nachtegaalstraat te Ottenburg*. Studiebureau archeologie, Tienen.